

TRIANON ÜRÜGYÉN

SZÉLJEGYZETEK ANDRÁSFALVY BERTALAN INTÉSEIHEZ *

M I S K O L C Z Y A M B R U S

Trianon immár száz éve alakítja képzeletvilágunkat. És okkal, hiszen sok nyomorúságunk kútfője. Több-kevesebb sikerrel nyomozzuk konjunkturális és strukturális okait. Ez természetes, a baj az, ha meg is találjuk őket. A tudományban ugyanis nincs igazság, csak igazságkeresés. Trianon is erre int. Ezért értek egyet Andrásfalvy Bertalan hitvallásának következtetésével és utasítom el okfejtését. Hiszen ki ne értene egyet azzal, hogy „hazánk évszázadok óta a gyökeres ellentétek országa, ezen kell változtatni”. Azzal is csak egyet lehet érteni, hogy „elsőnek is a magyar történelemről nyíltan és a lehető legteljesebben kell beszélnünk, azokról az eseményekről is, amelyek fájók vagy éppen nincsenek megírva, túlhangsúlyozva a történelemkönyveinkben!” De ha azt írják meg történelemkönyveink, amiket ő felsorol, akkor lehúzzhatjuk a redőnyt, vagy kiléphetünk a történelemből, amire nincsen mód, bár Európa éppen valami ilyesmiben mesterkedik, és láthatjuk, milyen sikerrel. Sikertörténet – a Sátán szemében. Viszont történelmünket nem emelhetjük ki európai összefüggéseiből. Ha kiemeljük, akkor kapunk egy nagy hiedelemhalmazt, amit akár nemzeti mitológiának is nevezhetünk, de talán több okkal nemzetellenesnek.

AZ ÖNÁLLÓTLANSÁG MÍTOSZA

Környező világunkban gyökeresebb ellentétek feszültek egymásnak, mint nálunk. Gondoljunk a vallásháborúkra, az angol és a francia forradalomra, aztán az oroszra, a velük járó vérontásokra. Nem csoda, hogy Európa nem szereti saját múltját. Virágozik a denunciációs történetírás és a bűnbakkeresés. Burjánzanak a mítoszok és utópiák, és gyakran keverednek egymással az ok-okozati következtetések hálójában.

Ahogy akadnak ateista keresztények, úgy antimarxista marxisták is. Hiszen Marx az őskommunizmus és a kommunizmus közötti űrt kitöltötte az osztályharcral. A pénz eltörlésén is törte a fejét. És okkal, mert „a pénz – vallotta Georges Duby, az egyik legnagyobb középkorász – mindent felforgat, és végül mindent mozgat, ő a felelős az emberek hatalmas többségének szolgáskorba juttatásáért.”¹ De ki nem szereti a pénzt? És ki ne utálná a pénzembereket? Mégis – idézem ugyancsak Dubyt – „a gazdasági fellendülés igazi előmozdítói, a haladás valódi munkásai egyrészt a nagy urak szolgálói [mármint a gazdatisztek és intézők] voltak, akik uruk hatalmának kiépítésével csinálták meg saját szerencséjüket, másrészt a vásárjáró kereskedők és azok, akik a hidaknál pénzváltással foglalkoztak és uszoráskodtak”.² Közben épültek a katedrálisok.

* *Trianon nem csupán az I. világháború következménye!* – Andrásfalvy Bertalan a Vasárnapnak. 2020. március 30. <<https://vasarnap.hu/2020/03/30/andrasfalvy-trianon-nem-csupan-az-első-világháború-következménye>>. Széljegyzeteim az NKFI pályázati (*Magyar-román kontrasztív történetek*, 128-151) munkáimhoz is kapcsolódnak. Az idézetekkel takarékoskodtam.

1 Georges DUBY – Bronislaw GEREMEK: *Passions communes*. Le Seuil, Paris, 1992. 52.

2 Georges DUBY: *Des sociétés médiévales*. Gallimard, Paris, 1971. 35–36.



Nemzeti lobogó –

Az esztergomi bazilika a Duna felől, hajókorlátról nézve, 1940
(Fortepan)

Kétségtelen, kimaradhattunk volna ebből mi, magyarok! A történelemből is, és akkor nem lennénk, és nem lenne probléma. De vagyunk. És miután vagyunk, szidjuk a nemességet, és sikerül megtalálni benne minden rossz okát. Akad, aki ezt naiv önfeledtséggel teszi, akad, aki komoly erudícióval. Az öngyűlölet és a válságérzés sok mindent kihoz az emberekből. Példa erre 20. századi eszmetörténetünk, annak jelesei, akiket Márai Sándor olyan szenvedélyesen tudott elmarasztalni az utolsó polgár pozíciójából. De a többé-kevésbé ismert és kínos példák helyett inkább az ismeretlenség homályából szeretnék kiemelni egy levéltárost, Händel Bélát, aki néhány kiváló jogtörténeti munkájával ki-villantotta oroszlánkörmeit, de aztán 1944-ben behívták katonának és eltűnt.

Händel feljegyzései azért érdekesek, mert komoly szakmai felkészültséggel ülteti a nemességet a vádlottak padjára, más szóval azt példázza, hogy képzett ember milyen képtelenségeket képes magából kitermelni. „Mi magyarok – írta Händel 1944 májusában – sohasem magunk termeltük ki a világot – nyugati világot – irányító eszméket.” Sőt „át sem értettük teljesen azok szellemét és gondolatvilágát, legfeljebb csak néhány kimagasló koponya”. Minden átvétel „érdekből, nem meggyőződésből” történt. Ezért, írja, „a magyar ember tehát »*der sich entfremdet ist*« (Ortega) [önmagát idegeníti el – *a Szerk.*] a készen átvett idegen kultúra által”. Ortega y Gasset a ’20 és ’30-as évek Spanyolországát és annak lakóit jellemezte önelidegenedéssel. Händel magára és népére alkalmazta – kellő mazochista komolysággal: „Mert ne ámítsuk magunkat: ’48 előtt is csak egy vékony rétege a nemességnek érezte át az új eszmék jelentőségét és mivoltát, és ez az átérés sem szerves belső fejlődés eredménye volt – bár ennek nagyon, de nagyon gyöngye nyomai itt-ott homályosan felismerhetők – hanem félelem, hogy nagyon el találunk maradni nyugattól [!], hogy – éppen úgy mint a honfoglalás után – kiáltó anakronizmus leszünk Európa testében, melyet majd nem akarnak megtúrni. Hogy ’48-ban nem értettük át a nyugati eszméket, annak bizonyítéka a kiegyezés utáni történetünk. A túlhajtott, de üres liberalizmus (a sznob törekvése, hogy arisztokratábnak látszódjon az arisztokratánál); és a parlamentarizmus abszolút csődje.” A tragédiánk abban rejlik, hogy

mire hozzászoktunk az átvételhez, nyugaton már új eszmék támadtak, amelyeket megint csak át kell venni. Közben, folytatja, „a 20. század közepén jutottunk nagy nehezen valahogy oda, hogy a '48-ban átvett eszméket átértsük és azokkal dolgozni kezdjünk”. Csakhogy a világ megváltozott: „Új eszmék, új kultúra van születőben, de mi száz százalékgig értetlenül állunk ezzel szemben”, annál is inkább, mert „a nyugati eszmék is alakulóban vannak”. És most emiatt „gyámoltalan gyermekként állunk a viharban, és értetlen szemekkel nézzük a világegésben erjedő új irányeszméket, ezeknek alkotásában aktíve ismét nem tudunk részt venni, amelyeket majd nekünk is át kell vennünk – de hogy miért, és mi végre, mi célból, arról fogalmunk sincs. Mi magyarok vagyunk tehát »*der Mensch der sich entfremdet ist*« [maga az önmagát elidegenítő ember – a Szerk.], ez a mi örök tragédiánk, de hogy ezzé lettünk, az nem rajtunk múltott.”³

Ez a vallomás pillanatnyi kétségbeesés szüleménye is lehet. De nemcsak az volt. Händel évszázadokat átfogó alkotmánytörténeti munkán dolgozott. Közben pedig futó gondolatait papírra vetette. Például ilyesmit: „az alkotmány a társadalom struktúrájából nőtt ki, és azon nyugodott. Ez utóbbi pedig megingathatatlan alapjait a gazdasági rendben bírta. A gazdasági rendet pedig a jobbágy, a paraszt tartotta fenn. A nemesség pedig adáz és körmönfont ellensége volt ennek az alapvető társadalmi osztálynak, tehát a magyar népnek.” Ez olyan bálványrombolás, amely a bajok gyökeréig akar hatolni, és közben nem ismer kegyelmet vagy inkább tabut. Íme, néhány példa! A keresztény kultúrközösséget „a pápák rombolták szét” az investitúraharcra. Amikor a magyarság a kereszténység védelmét hangoztatta a 16–17. században, akkor nyugati segítségkérés vezette, „államiságunk megvédése”. És „ha találtunk volna olyan megoldást, amely államiságunk és nemzetiségünk minden sérelme nélkül lehetővé tette volna a törökkel való megállapodást, nem tudom, nem hagytak volna-e fel a harccal?” A nemesség Händelnél a megtestesült önzés. „A vármegye bűne tehát nem az volt, hogy nem törődött, sőt elnyomta a mai értelemben vett nemzet legfontosabb társadalmi osztályát. Viszont ennek oka az volt, hogy a viszonyok következtében a gazdasági rend megmerevedett.” És ennek érzékeltetésére a következő ábrát vázolta fel: merev gazdasági rend → változatlan szellemi tényezők → merev alkotmány → nemesi rendi alkotmány → nemesi érdekvédelem mindenkivel szemben → a jobbágyság elnyomása → nem fejlődik a gazdaság. „Tehát a nemesség saját létalapját fenyegeti, amikor »védi« az alkotmányt. [...] Márpedig ostobaságnak tartom, ha felületességből és hiú nemzeti sovinizmusból bedőlünk a nemesség által hangoztatott fennkölt, de valójukban kongó üres frázisoknak. Az ember, ha látja a pusztá tényeket, legfeljebb megrándítja a vállát és azt mondja: *Kismet!* – semmi többet!” – írja végül.

A SORSSAL SZEMBEN

A *kismet* türk–arab eredetű szó, ami sorsot, végzetet jelent. Csakhogy nem mindig árt azzal szembeszállni. Ezt szeretem a magyar történelemben. És ha a naiv, meg a helyezkedő és egyben indulatvezérelte ideológusokra, történészekre, szociológusokra, írókra gondolunk, csak a legmélyebb tisztelettel adózhatunk nagy költőinknek, akik az ihlet kegyelemteljes pillanataiban a silány prózaiság fölötti szférákban ragadták meg történelmünk dinamikáját. Legszebb példa *A Dunánál*. Ki ne ismerné? De ki ne mellőzné?

Árpád és Zalán, Werbőczy és Dózsa –
török, tatár, tót, román kavarog
e szívbem...

Megvallom, némileg az enyémben is, mert őseim, ha minden igaz, aprították egymást. És ha arra gondolok, hogy nagyanyám nagyapja, Wesselényi Miklós és Gyulay Lajos nemes versenybe szálltak, hogy Zsibórol Kolozsvárig melyikük tud több hölgyet meghódítani, és ahogy ismerem őket, faj- és valláskülönbség

3 Händel Béla bővebb jellemzésére megjelenésre váró Hunyadi János-monográfiámban kerítettem sort.

nélkül adóztak Vénusznak. Apai nagyapám bácskai paraszti sorból lett bajai jegyző, apám pedig a magyar neurológia egyik alapító egyénisége. Időnként szidta is a Vigyázó grófokat, mert valami birtokperben a rövidebbet húzták, nagybátyám pedig kellő malíciával nyugtázta, hogy nem kellene elfelejteni, hogy a Vigyázók vagyonukat az akkor még tudományos Akadémiára hagyták, és ennek apám is haszonélvezője. (Igaz, az új urak ki akarták rúgni, de a bécsi döntéssel Kolozsvárra került, és aztán a Román Akadémia megmentette a tudomány becsületét, mert bármennyire is válogatott bűnözők vitték a kormányt, mégis az államelnök, Groza Péter, az utolsó úriemberféle trónolt a csöcselék fölött, persze megadva a császárnak, ami a császáré.)

Azt is megvallom, hogy ha nem foglalkoztam volna történelemmel, akkor sem hinnék el semmit Andrásfalvy történeti eszme-futtatásából. Empíriám ellentmond teóriájának. Nem tudom, hogy mit kellett volna tenni a torz magyar birtokstruktúrával. Tudjuk, okos szakemberek törték a fejüket, hogy vala-



nem árt szembeszállni: ezt szeretem a magyar történelemben

miféle kárpótlással az ipar felé tereljék a felosztandó nagybirtokok tulajdonosait. A baj csak a termelékenységben rejlett. Nagybátyám mesélte, ha ájtott a határon, minden egy-két arasszal magasabb volt. A román földreform nem is

volt fenéig tejfel. Az exportot visszavetette, a parasztság eladósodott, emellett természetesen magyarellenes földfosztás és földosztás volt. De szerencsénkre virágzott a korrupció, ami a kisebbségi jogvédelem leghatékonyabb eszköze volt. Nagyapám, Béldi Kálmán rögtön Bukarestbe ment, fizetett, ahol kellett, és megmaradt az erdő és némi szántó. Aztán, amikor ezt is elvették, a pártitkár szomorúan vette tudomásul, hogy a paraszti termelés középkori szintre vitte le a termelékenységet, amikor ennek húszszorosa volt, mindenkinek jutott, ugyanis a grófék géppel szántottak és vetettek, a parasztok pedig – ha jól emlékszem – a termés harmadáért elvégezték a többi. Aztán a „magyar világban” nagyapám Decsen bérelt földet, ahol a szibói jövedelmet meghaladó nyereségre tett szert, akár a környékbeli „zsirosparasztk”.

Egyébként nagyapámat is foglalkoztatta a birtokmegosztás problémája. Illyés Gyula *Puszták népét* és Erdei Ferenc munkáit olvasták a grófok. Szerencséjére nem élte meg a gusztyustalan *Ebéd a kastélyban* regényt, amelyet Apám méltó helyére süllyesztett. Nagybátyámnak volt is némi lelkiismeretfurdalása, hogy míg neki minden megvolt, sokan nélkülöztek. És igazában magánál is jobban sajnálta azokat a parasztokat, akik egész életükben gürcöltek, hogy aztán kulákként még rosszabb sorsra jussanak. Amikor a '70-es években meglátogattam atyai nagyapám testvérének fiát, ő ugyan konszolidált állami gazdaságban dolgozott, de amikor az udvaron letakart, immár több évtizedes kis traktorra mutatott, elsírta magát. Nagybátyám nem sírt, még olykor azt se bánta, hogy elvették a kastélyt, csak amiatt méltatlankodott, hogy „ezek” tették, és gyakran csodálkozott azon, hogy Apám „ezeket” embereknek tartja. De hát a hippokratészi esküt Apám még szentnek tartotta, és végül az üldözők is gyakran nála, az ideosztályon kötöttek ki, ahol korábban az üldözöttek. Nagybátyám pedig vigasztalhatta magát, hogy egy ideig azért az egyik uralkodó osztályból a másik uralkodó osztályba cseppent, amikor ládát szegezhetett a bútorgyárban. Ott én is dolgoztam, a heti egynapos politechnika oktatás keretében, és hatalmas élvezettel gyártottam a selejtet, és láthattam, hogy a kommunizmus miként számolja fel a szakmunkás réteget. Ilyen a történelem kérlelhetetlen dialektikája. De ennek a dialektikának jegyében, ha egy uralkodó csoport elveszti hatalmát, megtapossák, bűnbakká teszik, ugyanakkor a sznob csodálat sem hiányzik. Kiegészítik egymást. Érdekes hiedelem a magyarúzó magyar arisztokrata. Tetszetős, de hamis képzet.

A 18. század elején az erdélyi magyar parasztok egy része Magyarországra települt. Trócsányi Zsolt benyomása szerint a központi területek magyar jellegét biztosították, bár ezt nem akarta az *Erdély történetében* hangsúlyozni. Miután az 1760-as évektől jelentős statisztikai anyagot szedtem össze, Varga E. Árpád ezt a népességnövekedést jól érzékeltető táblázatokba rendezte, és aztán az összesítő táblázattal a többéves munka után örökre letette a tollat.

Román bevándorlást sajnos nem sikerült felfedeznem, de azt igen, hogy a lakosság egy pár százaléknyi töredéke az adó elől ide-oda vándorolt a Kárpátokon keresztül-kasul. Amikor ezt egy magyar–román vegyesbizottsági ülésen elmeséltem, az egyik román résztvevő még rátett egy lapáttal, mondván, hogy a Dunán keresztül is úgy jártak át, mint a nyulak. Viszont az is tény, hogy – mint Jancsó Benedek már jelezte – az erdélyi magyarság népességnövekedési üteme magasabb lett, mint a román lakosságé. Lehet, „Wass Albert is megírta, hogy saját ősei is elúzték magyar parasztjaikat!” De van egy olyan mondás, mely szerint mielőtt történeti munkát olvasol, nézd meg a történelmet, és ez az íróra is áll. Persze, forrásom szubjektív: nagybátyám. „Albival” Debrecenben együtt folytattak agrártanulmányokat, de míg egyik „a demokratikus” németbarát párthoz tartozott, a másik – mármint nagybátyám – lélekben az angol orientációt képviselő arisztokrata párthoz csatlakozott, ahova Kállay miniszterelnök fiai is. A regényíró antiarisztokratizmusa korszerűen kiszorgálta a szenvedéstörténeti diskurzusunkba illeszkedő közhiedelmet. Egyébként otthon ott sorakozott az Erdélyi Szépművés Céh szinte valamennyi könyve és az *Erdélyi Helikon* is, még Sényi Lászlótól és Bornemissza Eleméértől, keresztanyámtól örököltük. Ezeknek szellemisége van, az Erdélyi Magyar Pártnak szintén: magyar az, aki magyarnak vallja magát. „Albi” ezt egyre kevésbé képviselte. Aki nem hiszi, olvasson egy nagy mártírunk, Ligeti Ernő *Súly alatt a pálmáját*. Kivételesen olvasmányos irodalomtörténet, és igaz. A teljesség igényéről sohasem kell lemondani talmi divatok miatt.

A determinizmus kerülendő, hiszen dogmatizmushoz vezet és onnan is tovább a kisantant-propaganda felé. Nagyobb baj, ha még annak is bedőlünk. Például annak, hogy milyen drámai mértékben pusztult a magyarság. Az ellenkezője közelebb áll a valóhoz. 1848-ban a magyar forradalom a lakosság túlnyomó többségének lojalitására számíthatott. Az I. világháború küszöbén a magyar és német anyanyelvűek a népesség mintegy kétharmadát tették ki, és az asszimiláció rohamosan haladt. A kivándorlásban az etnikai arányoknak megfelelően vettek részt azok, akik jobb sorsra vágytak. Ettől függetlenül az etnicitás átpolitizálása a hatalom újrafelosztásának követelményét hozta magával. A polgárosodás magával hozta a nemzetiségi kérdést. Korábban, aki karddal vagy tollal a nemességbe emelkedett, magyarrá lett. 1848–49 után az uralkodó iránti lojalitás biztosította az ország egységét. Nem sikerült a Monarchiát olyan „álladalmi szövetségé” alakítani, amelyet Wesselényi vagy Deák szeretett volna, és amelyet Kossuth 1848 márciusának elején meghirdetett. A dunai konföderációs törekvéseknek sem kedvezett a történelem. De 1867-től nem osztrák kormányzó irányított, hanem a magyar elit némileg maga felé hajlított a uralkodói akaratot és a magyar kormányzat hatékonyabban szólhatott bele a Monarchia vezetésébe, mint 1848 előtt. Kis népek nagy vágyaiban sok minden keveredik az önfenntartás igényétől a hatalmi mohósáig. Mindenki veszélyeztetettnek érezte magát és veszélyeztetett. Nem véletlen, hogy annyi kiválóságunk olykor a kétségbeesés határára került vagy onnan is tovább. Kölcsey egy éven keresztül nem mozdult ki udvarából. Deák 1843-ban a kivándorlás gondolatával játszott. Wesselényi 1848 júniusában már azon törte a fejét, hogy területileg kisebb, etnikailag egységes Magyarországot kell létre hozni a székek áttelepítésével és lakosságcserével. Kossuth nem is állt szóba egykori mesterével.

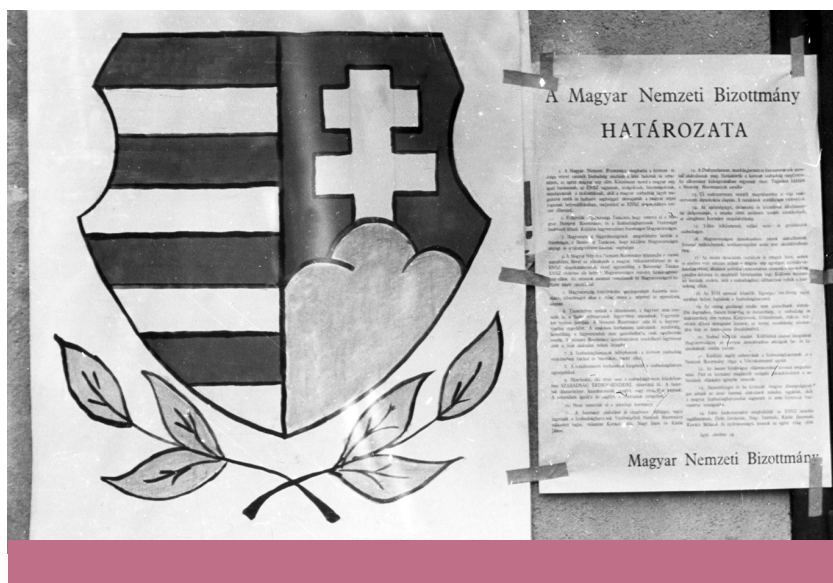
„SORSÓBEGATÁS” ELLEN

A modern nacionalizmusok anatómiája alkalom a végtelen beszédre. És ez is kétségbeejtő, akár – hogy Horváth János találó műszavával éljek – a sorsóbégatás, amely menthetetlenül bűnbakkereséshez vezet és vágytörténethez. Példa erre Jászi Oszkár. Ő Teleki László és Kossuth 1849 utáni levelezésébe belelátta azt, hogy ez utóbbi lemondott volna az ország területi integritásáról. Nem tette. Az alkotmányos patriotizmusban rejlő lehetőségeket kereste. Jászi

mielőtt történeti munkát olvasol, nézd meg a történelmet

viszont még térképre is vitte a Kossuthnak tulajdonított aggodalmakat, és a trianoni határokhoz hasonlókat rajzolt. 1933-ban jelent meg Jászi cikke egy tekintélyes amerikai folyóiratban, és a prágai német félhivatalos lap lelkesen felkapta, Hegedüs Loránt pedig a *Pesti Hírlap*ban helyre tette, igaz, csak prágai másodkézből szerzett félinformációi birtokában. A térképek valóságok, de az is, hogy Jászi szerint Kossuth idejében valóban a trianoni határok feleltek (volna) meg az etnikai határoknak. Viszont – hangsúlyozza Jászi – 1867 után a magyar elem terjeszkedett, és pedig nem a hivatalos magyarosításnak, hanem a kapitalizmusnak köszönhetően. Ennek megfelelően Jászi keményen szóvá tette a trianoni béke igazságtalanságait, határkiigazítást és a dunatáji térség egészét átfogó vámuniót tartott célszerűnek. Közben magánleveleiben az ősi hagyományainkba illeszkedő panasz- és szitokkultúrát művelte. 1926-ban szabadkőműves barátjának, Supka Gézának ilyesmiket írt: „Valóban van valami tragikus és fátumszerű a magyar helyzetben. Az apák bűnei toroltatnak meg itt hetedízigen. Nem látok semmi kivezető utat. Ez az ország képtelen önerejéből egyetlen problémát megoldani. Mégis azt hiszem, hogy szerencsétlenségünk elsősorban etikai okokra vezethető vissza. A feudális betyárság és a zsidó profitdüh felemésztette az ország minden életképes energiáját... Az egyedüli alap, ahonnan javulás jöhetne: a magyar parasztság. De ez rettenetes nyomás alatt áll. Míg a magyar parasztnép nem szüli meg a maga vezérét, nem lehet változásokban remélni... Nem hiszek a többi osztály által kölcsönadott vezérekben... De így volt a múltban is. Minden változásunkat külpolitikai erők határozták meg.”

Nemzeti jelkép –
Kossuth-címer az 1956-os
forradalom napjaiban
(Fortepan)



Igazában ez a vallomás az öngyűlölő értelmiség tragédiáját foglalja magában, amennyiben a szellemi rövidzárlat is tragédia. De akár komédiának is tartható. Csak látószög kérdése. Hiszen volt parasztvezérünk. Szemere Bertalan Hunyadiban látta meg az autentikus nép autentikus gyermekét és valóban, a hátszegi ifjú nemes életformája kezdetben nem sokban különbözhetett hunyadvári alattvalóinak az életformájától, aztán birtokszerzése minden „zsidó profitdühöt” messze felülmúlt, és „a feudális betyárságban” is jeleskedett. Aeneas Sylvius, akár egy „tűlfeszült lényeglátó”, arról írt, hogy Cillei Ulrik és Hunyadi János azért is harcolnak egymás ellen, mert miközben „az egyik Magyarországot kormányozza és a másik Ausztriát, a háború folyamán mindegyik a másik juhait jól megnyírja. Hiszen ha nyugalom van, félnek attól, hogy a nyugodt népek levetik az igát.” De aztán tanult tőlük, amikor így bízta keresztes háborúra III. Kallixtus pápát (1455–1458): „A keresztények békéje érdekében a háborút a külhoniak ellen kell vívni.” Mindezt azért idéztem, hogy jelezzem: gondolatban a történelemmel mindent meg lehet csinálni, a valóságban ő csinál velünk sok mindent. Jászinak némileg igaza van abban, amit a külpolitikai erők meghatározó jellegéről írt. Maga is megtapasztalta

saját és nemzete sorsában. Vigasztként maradt a parasztmessianizmus. Ezt némileg a szomszédnépek emelkedése is táplálta.

Így alakult ki nálunk a „bezzeg a románok” képze: ők nem bántják egymást. Érzékcshalódás ez a javából. 1907-ben középkorra emlékeztető parasztfelkelés tört ki Romániában, a megtorlás is középkorias volt. Nem véletlenül helyezte kilátásba a király – miután Románia hadba lépett – a földosztást. Az I. világháborúban az ország hatalmas veszteségeket szenvedett, de szerencséje is volt. Hadseregét megverték, de egy része épen maradt, így 1918-ban rendet tudott tartani, és volt erő területi igényeinek kielégítéséhez. Csakhogy alapvetően a nagy geopolitikai spekulációk haszonélvezője lett, Magyarország pedig kárvallottja, aztán Európa egésze is. Párizs környékén ugyanis olyan békét kötöttek, amelyek csak fegyverszünetnek bizonyulhattak, hiszen leszálló birodalmak – a brit és a francia – akartak gúzsba kötni emelkedő hatalmakat, mint Németország és Szovjet-Oroszország. Meg is alázták őket, és az ilyesmi eddig mindig háborúhoz vezetett. A Szovjetunió ellen „a nyugati demokráciáknak” szüksége egy olyan ütköző zónára, amelybe Romániát is beépítették. Magyarországot pedig úgy osztották fel, hogy mindenkinek jusson, és a zsákmány összetartsa az utódállamokat. Jászi szerint négymillió ember került „irrendentába” azért, hogy ötmillió kiszabaduljon. A térség egészének gazdasági fejlődése megtorpant. Romániában pedig akadtak, akik bántották egymást. A király és a Vaszgárda hatalmi harca véres leszámolásokkal járt. Ugyanakkor akadtak, akiknek az esetében a politikai szerepvállalás távlatosabb számításokkal párosult. A Hitlerrel együttműködő diktátor, Ion Antonescu például a Führer unszolása ellenére sem tette el láb alól az angol orientációt képviselő Iuliu Maniut, mondván, hogy ha a német szövetség kudarcot vall, őt ugyan kivégzik, de az országot Maniu megmentheti. 1944. augusztus 23-án a kommunisták is össze tudtak fogni a királlyal a háborúból való kilépés érdekében. Aztán párját ritkító leszámolásokra került sor. A régi politikai elit kevés kivétellel eltűnt a börtönvilágban, többek között Nagy-Románia egyik megteremtője, Maniu is, aki mellett azért az angolok kiállhattak volna, hogy legalább ne a férges falják fel.

NEM VAGYUNK EGYEDÜL

Nem mások bajában keresem a vigaszt, hanem inkább abban bízom, hogy egymás tapasztalataiból erőt meríthetünk, miközben magányosságunkról panaszkodunk. Miért lennénk magányosak? Részben azért, mert bebeszéljük magunknak. Túlvilági individualizmusunk evilágiba fordulása trauma. Ilyenkor „Múltadban nincs öröm, / Jövődben nincs remény” – ahogy Bajza József írta. Márpedig a történészek nem lehet nagyobb öröme, ha nem kell hazudnia. Nem öncélú öröm. A tankönyvírás sem lehet az. Az mindig nagy dilemma, hogy a tankönyv miként közvetíti a tudomány eredményeit, és mennyire hódol a mítoszoknak és utópiáknak. Hogy lesz a nyersanyagból elbeszélés, miközben valami perverz dekonstrukció is divatját járja, a posztmodern érzékcshalódások pedig a politikai korrektség diktatúrája körül rajzanak.

Amikor egyszer Kecskeméti Károllyal beszélgettem és kiderült, hogy nem ismerem egyik 2007-es cikkét, viccesen megrótt: „Nem ismered a klasszikusokat!” Nem vicc, amit írt valóban klasszikus érvényű: „A múlt szüntelenül üzen a jelennek, s a történész feladata, hogy az üzenetet elolvassa, akkor is, ha a szöveg homályos, elmosódott, hézagos vagy átfestett. A hosszú magyar történelem egyik üzenete, hogy a nemzet folytonosságát egyszersmind kifejező és biztosító, korról-korra átívelő hagyományoktól eltérni súlyos, akár jövétlen következményekkel jár.” Ebben az idézett cikkben minden benne van, amit egy tankönyvnek majd taglalnia kell. A cikk címe is mindent elmond zsidó–keresztény kultúránk és múltunk sokszínűségéről: *A magyar történelem megértésének kulcsszava: a pluralizmus.*⁴ A tét ma is: szitokkultúránk igazi vitakultúrává alakítása, avagy igaza van Rejtő Jenőnek: „az emberek Babelnél elfelejtettek beszélni”. ■

4 KECSKEMÉTI KÁROLY: A magyar történelem megértésének kulcsszava: a pluralizmus. *Magyar Tudomány*, 2007/6.